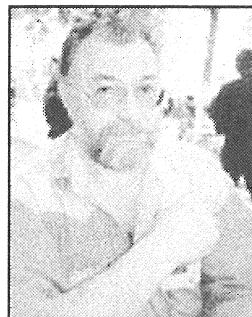

РАДОСАВ СТОЯНОВИЧ (1950) е сред ярките фигури на съвременната сръбска литература. Бивш гимназиален учител, главен редактор на в. „Единство“ („Единство“), директор на сръбския театър в Прищина, през 1999 г. Стоянович е принуден да напусне родното си Косово и днес живее в Сърбия като изгнаник.

Твори във всички жанрове. Автор е на стихосбирките Другословие (Инословље, 1979), Чемерски ръкопис (Рукопис чемерски, 1982), Дяволско училище (Ђавоља школа, 1988), Завръщане на кол (Повратак на колац, 1990), Котва (Сидро, 1993) и Без да мигнеш (Netremice, 2003), за която през 2004 г. му е присъдена една от най-авторитетните литературни награди в Сърбия – „Драинац“. В областта на прозата се откроява със сборниците с разкази Смъртта на Аритон (Аритонова смърт, 1984), Апокрифни разкази (Апокрифне приче, 1988), Мъртва стража (Мртва стража, 1988), Краят на света (Крај света, 1993), Господар на спомените (Господар успомена, 1996), Молитва към дечанска икона (Молитва за дечанску икону, 1998), Христови свидетели (Христови сведоци, 2001), както и с романите си Див калем (Дивљи калем, 2002) и Ангел (Angelus, 2004). Като драматург създава пьесите Мъртва стража (Mrtva straža, 1993), Свършекът на света по Великден (Пропаст света на Велигдан, 1999) и Кривово и други драми (Кривово и друге драме, 2003). Автор е и на публицистичната книга Да живееш с геноцида (Живети с геноцидом, 1990).

Предложението разказ е от книгата му Господар на спомените.

ЧЕРЕШАТА В РАКОШ

Има една череша в Ракош. Не мога да кажа дали още я има, но знам със сигурност, че съществуваше. И ще я има, докато я споменавам. Аз съм неин свидетел (няма по-сигурен свидетел от онзи, който разказва). Нямаше да се сетя за нея, ако не се бях сетил и за нашия Йован. А когато

си спомня за Йован, си спомням и за черешата. Неизменно. Всеки, който познава нашия Йован, се сеща и за черешата в Ракош или който знае черешата, не може да не е чувал за Йован. Това е някакъв омагьосан кръг от спомени, с които се борим вече години. Не мога поне два пъти в годината да не се сетя и за двамата – веднъж, когато цъфтят и зреят черешите и скорците зачуруливат на румените клони, и втори път – през есента, когато всичко тръгва на път – и гората, и водата. Наистина малцина сме тези, които сме останали да си спомнят, пък и няма кой повече да я споменава онази наша трагедия в Ракош. А черешата, както и всяка друга – с червени плодове, над къщата ни край разкованите огради извисяваща своята буйна корона над всички дървета в двора.

За нас, децата, тя беше спасение и утеша. Когато възрастните ни погваха заради някои беля, на нея намирахме сигурна защита. Сладките ѝ плодове на крехките клони, които можеха да издържат само нашите тела и птиците, бяха известни като едни от най-ранните в Метохийско Подгорие. Тогава над плета, на ливадата се трупаха роящи деца, а на черешата се качвахме само ние – Аритоновите внучи, и отгоре хвърляхме клонки със спончета сладки зрели плодове, а те лакомо ги поглъщаха, излежавайки се в полегналата ароматна трева, с очи, заряни в безкрайната синева на ширналото се лазурно небе на Хвостан, по което плуваха бели облаци, изпълнени с неясна тъга, която в първите дни на лятото непреодолимо ни обземаше и дълго тлееше в гърдите ни като някаква особена скъпоценна болест, от която повече няма спасение.

Въщност Йован е най-малкият ни брат. Малко приличаше на чичо Тренчо: своенравен, чалнат на моменти, неразбираем за нас, та вярвахме, че когато един ден той порасне, а това със сигурност щеше да се случи, ще продължи достойно рода на белите врани във фамилията. За краткото време – 12-те години, които преживя, показва завидни способности, които категорично го отличаваха от всички деца в Ракош, така че беше повече от ясно, че е тръгнал по пътеката, която отдавна бяха отъпкали някои наши вироглави предци – Аритон Вуксан, за чийто авантюристични премеждия се бяхме наслушали. А по време на нашето детство тази пътека не отклони следващите чичо Тренчо.

Йованчо дори не подозираше какви роли му отрежда животът, каква съдба са му предрекли орисниците. Някаква сила го тласкаше настани бавно, но сигурно – така, както и мен караше да завърши строителното и да тръгна на гурбет, а най-големия брат – да наследи лозарските и земеделските работи в семейното стопанство. Но докато другите деца играеха на сляпа баба, прескочикобила или дама, Йованчо това не го влечеше. Единствен другар му беше един черен като пантера котарак със зелени очи. Където и да отидеше, зад него винаги се вееше знамето на вирнатата котешка опашка. Рядко можехме да ги видим разделени. Дори в училището идваше с него. Всички възрастни в семейството бяха настроени закрилнически към него, което оставяше у останалите деца неизличимото впечатление за неговата различност. Може би затова, че беше най-малък, или

заради рано изразената му склонност към необичайното, той беше освободен от всички домашни задължения, които падаха върху плещите на останалите деца. Когато другите се суетяха около белия и дорестия кон и приготвяха каруцата, той можеше да ходи, където си поиска. Докато наесен събирахме зрелите плодове от градините на Хвостан, него не можеше да го откриеш и с лупа, а точно тогава, когато не беше нужен на никого, се появяваше – някак нереален, блед, съпровожден от тихото котешко мъркане. Така странишком вървеше към някакъв свой свят, отнесен и замаян.

Но ми се струва, че всичко започна онази година, когато татко продаде къщата ни под Дръсничкия хълм на чичо Реджеп от Сухо гърло и когато се преселихме в Конарево до Кралево. Вместо някогашния чардак, тихия двор с дръвчета на края на Двоянка, купихме дом с обширен двор, откъдето се откриваше гледка към пътя за Рашка и ибърското крайбрежие. Вече ги нямаше Бистрица и Куявча, в чиито прозрачни катооко вирове, пълни с пъстърва и кротушки, охлаждахме своите напечени от слънцето тела и обезсилвахме лятната горщина. Преместването не ни натъжи веднага, нито ни жегна, както няколко лета по-късно.

Когато пораснахме, разбрахме, че никога няма да се върнем в лоното на Метохия, че завинаги е останала зад нас топлата ласка на небето и чистият мирис на хвостанската земя.

Дали затова, че бяхме пет деца, или защото новият свят ни мамеше с новите си предизвикателства, през тези първи лета в Конарево съвсем мъничко тъга се бе загнездила в нашите още раними души. В утрото преди преселването и окончателното сбогуване, докато „Дайцът“ с нашата сиромашка покъщнина пърпореше, готов за дълъг път, баща ми с малко уним, но все пак тържествен глас, като че декламираше, каза:

– Сбогувайте се с бай Реджо. Отиваме в Сърбия.

Последните му думи, макар да бяха кратки, прозвучаха така, като че ли каза, че ще ни води на поклонение в Дечани, Патриаршията или в Хиландар на Света гора. В камиона, който вуйчо ни изпрати от Чачак, през цялото пътуване бяхме преизпълнени с възхищение: нас ни чакаше Сърбия, земята на вечния мир и покой, последната надежда на баща ни.

Само Йованчо се затъжи истински за Ракош. И имаше защо. В деня, когато тръгнахме да се преместваме, освен къщата, която беше купил, на чичо Реджеп оставихме кучето и котарака. Те бяха стари, трябваше да завършат живота си край старото огнище, където се бяха родили. И Реджеп искаше да ги задържи в къщата, за да му носят късмет и благополучие, когато доведе семейството си от Сухо гърло. Досещайки се сякаш какво бъдеще сме му осигурили, последните дни преди преселването котаракът се изгуби някъде. Йован беше потиснат. Само мълчаше. Просто роптаеше безмълвно. Надявахме се, почти вярвахме, че в новия дом, когато проболедува раздялата с любимеца си, ще се обърне към нас – неговите братя и сестри. Но с времето ставаше все по-самотен, а в съня си – все по-неспокоен. В новата къща четирите деца спяха в отделна стая на две дървени легла, каквито правеха селските дърводелци. Йован, свит на кълбо до мен край прозореца, с глава, заровена под завивките, почти без

да диша, лежеше неподвижно като вдървен.

Севтайки се от време на време в съня си, го заварвах да седи на кревата и да гледа уплашено през пролуките на завесите. Навън луната разливащо своето магично сребро, а той като замаян пътник плуваше с нея неизвестно накъде през преплетените призрачни сенки, които хвърляха дърветата, наредени край оградата на двора.

А щом усетеше моя прикрит поглед от възглавницата, пускаше завесите и бързо се завиваше през глава с юргана, свивайки се на предишното кълбце, досущ таралеж пред непредвидена опасност. Чувствах как безмерно тъгува за най-добрия си приятел, когото бе оставил, но не по своя воля, да крее до старото огнище, угаснало завинаги за нас. Дните минаваха, а на лицето на Йован се беше настанила тъгата. Наистина често общуваше с нас, за да бъде по-малко осезаемо истинското му отсъствие, но въщност изглеждаше, като че ли се бе залутал някъде и не може да намери пътя.

Докато през една звездна нощ открих, че го няма нито в леглото, нито в стаята, където по стените се заплиташе лунната прежда. Когато дръпнах завесите, забелязах ужасен как крачи през двора към онази някогашна череша от Ракош, която изведнъж се бе пръкнала на сред новия двор. Цялата в треперливо сияние под меланхоличната лунна светлина, беше разперила високата си призрачна корона. Изтичах навън, останал без дъх, но Йован вече се бе вкопчил в клоните и бързо се катереше по здравия ствол.

– Йоване, братко, спри! – извиках аз сякаш от дъното на душата си. – Ще паднеш! Нима не виждаш, че е нощ! – започнах да го моля да слезе от тази нощна корона, но напразни бяха братските ми молби, напразна цялата ми любов, моят таен страх, моето треперене над него в тази тъмна като плода на синя слива нощ, в която моят глас пропадаше, топеше се и изчезваше, без да стигне до онзи, към когото бе отправен така отчаяно.

Не ме чу както винаги, когато не желаеше да чуе това, което не му харесва. Катереше се като луд, сякаш имаше нокти на граблива птица, улавящи сръчно полуизгнилите клони. Обезумял от страх, немощно протягах ръце и гледах как моят най-малък брат, моят Йованчо изчезва във високата корона на дървото към звездите, където в същия миг се заплете луната и изведнъж угасна. Завих от отчаяние. Престанах да го викам от страх, да не би моите братски увещания да го уплашат и сънен, да се сгромоляся от онази незнайна висина. А той, без да спре, се катереше по смолистия ствол. Клоните се тресяха и се кършеха, листата шумяха, като че ли облаци по небето се носеха от вятъра. Душата ми се стягаше от невъзможността да направя каквото и да било за брат си Йован. Напразно протягах ръце към небесата, откъдето идваше само равнодушният шум на безкрайната нощ. Отчаян се втурнах въкъщи да будя майка и татко. Повтарях, крещяйки, че Йованчо, нашият скъп Йованчо се е покатерил на черешата и не може и не иска да спре, и съзнателно върви към гибел, към небето, което, прогорено от угасната луна, се чернееше някъде над черешовата корона.

– На каква череша, за Бога, синко? – слиса се баща ми. – Ти сънуващ, момченце!

– Никакви череши няма тук! – ококори сънените си очи майка. – Върни се в леглото!

– На черешата! Онази в двора! – треперех като вейка от страх. – Побързайте, ще падне! Той е досами ръба на нощта.

– Бълнуващ, сине! – опитваше да ме вразуми майка, но нейните думи не можеха да ме успокоят.

– Не сме в Ракош! Опомни се! – скочи от леглото татко.

Паникъсан, изтичах навън. След мене и те. Когато излязохме на двора, онова дърво вече го нямаше.

– Каква череша бълнуващ? Ето, виждаш ли, че всичко е било само сън! – укори ме баща ми. – Сънен си и насиън ти се е сторило. Успокой се, Ивчо! Иди си легни. Анджелия, дай на детето вода със захар – каза той на майка.

– Ето, тук беше черешата, а Йован се катереше по нея. Виках го да слезе, но той не ме чу – хълцах и треперех, като показвах мястото, където преди малко величествено се издигаше черешата, за чиито клони се хвашаха слабите ръце на Йован.

– Успокой се, синко! Хайде, легни си – утешаваше ме майка, докато плаче за брат си Йован. Те не разбираха, че това не беше само сън. Не ми вярваха. Но вече беше късно, твърде късно...

Усещах това. И в този миг видях как на небето падаща звезда се насочва към Дръсничкия хълм, оставяйки огнена опашка след себе си на фона на тъмносинята градина.

– Качил се е на черешата и е изчезнал в небесната градина! – бълнувах като насиън, съзнавайки, че преди малко бях гледал всичко това със собствените си очи. – Клоните повече не са могли да го удържат. Паднал е дълбоко към звездите.

Повече не можеха да спрат плача ми. И днес, като си помисля за това, в гърлото нещо ме задавя, гърдите ми се стягат, а сълзите ми сами напират.

Когато след това влязоха в стаята, разбраха, че Йован наистина го няма. Нито в леглото му, нито в къщата. Никъде! Настьпи денят, но за нас това не беше ден. Дрехите на Йован, грижливо подредени върху облегалката на стола, си бяха в стаята. Значи е тръгнал по пижама и понеже нощите ставаха все по-студени, можеше да настине. Търсехме го навсякъде, но нямаше следа, по която да го открием. Като че беше потънал вдън земя.

Привечер дойде телеграма от Ракош. Чично Реджеп съобщаваше, че са намерили момче, което приличало на нашия Йован, мъртво под онази череша. Установено било, че е паднал от дървото. Откъде ли се е взело тук? – питаше се той.

Отидохме с камиона да го пренесем. Потресен като всички нас, Реджеп разказваше как след нашето заминаване котаракът просто полудял.

През нощта виел, а през деня ловял и разкъсвал кокошки, че даже наливал и на хора. Три месеца го преследвала хайка, докато не го приkleщили с вили в никаква барака. Това станало през онази звездна нощ, в която Йованчо се измъкна от постелята и се покатери на черешата. Същата нощ в Ракош започнало да вие нашето старо куче, което дотогава било спокойно. На сутринта намерили тялото на Йован под черешата, свито край плета в прегорялата трева.

– Знаех си, че ще се случи нещо страшно с него. Не беше сякаш от този свят. Господи, защо не ме научи как да го опазя! – хлипаше в камиона по пътя баща ми.

Моят плач за Йован също никога не престана. И сега често богообразливо се питам: къде ли е онova момче, което сипе зрели череши от кошницаата по безкрайния хвостански друм на път за Ракош? Години наред ми се привижда неговият асфалтовочерен перчем, щом луната проблесне през завесите на някогашната ни стая, години наред го следя в спомените си, ровя из себе си като из стара кошница или сандък, прелиствам прашните албуми на душата си, откривам избледнелите страници на съня. Години наред се затварям в кръга на мъртвите неща, заривам се в пепелта на спомените.

Скъпо мое момче, пътеката, по която си отиде, непрестанно ме води към тъгата. Тъкмо помисля, че си още тук, и надеждата ми се разпръскава от шума на прекършените стъбла край пътя. От някой откъснат черешов клон или от счупената стомна, надяната на оградата, под която живеят самовили.

Как да те забравя и да започна всичко отначало? Как да скрия меланхолията, в която е обвito твоето сърце под дъгата, където заедно тичахме с надеждата завинаги да сме докоснати до щастието на простите мигове? Моят спомен за теб е отпечатан като голяма синина в този ден, във всеки ден.

Превод от сръбски: Таня Станкова
Редактор на превода: Гергана Иванова